

50 BAŞARISIZLIKLA DÜNYA TARİHİ

Kategori: Tarih ve Siyaset

Yazar Hakkında Bilgi

Ben Gazur, günümüzde yaşayan İngiliz bir yazar, tarihçi ve arkeologdur. Birleşik Krallık kökenli olan yazar, akademik eğitimini biyo arkeoloji üzerine tamamlamıştır. Hâlen hayattadır ve aktif olarak yazı hayatına devam etmektedir.

Eserlerinde, *50 Başarısızlıkla Dünya Tarihi* kitabında en sık işlediği ana tema "Beşerî Hataların Tarihsel Akış Üzerindeki Paradoksal Etkisi"dir. Gazur, tarihin büyük trajedilerinin veya dönüm noktalarının arkasındaki gülünç, bazen de trajikomik insani hataları, ihmalleri ve kibir faktörünü eğlenceli ama bilgi dolu bir dille analiz etmektedir. Tarihi, kahramanlıklar üzerinden değil, kusurlar üzerinden okumayı tercih eder.

Kitabın Konusu ve Ana Fikri

Kitabın Konusu

Kitapta tarihte farklı şekilde sonuçlansaydı dünyayı tamamen değiştirebilecek 50 'başarısızlık' ele alınmaktadır. 50 tarihi başarısızlık, antik çağlardan yakın tarihe kadar uzanır ve ilginç ve derslerle dolu bir tarihi karışım oluşturur. Her bölüm oldukça kısa, öz ve öğreticidir.

Kitabın Ana Fikri

Tarihi yalnızca kazananlardan okumak eksik ve yanıltıcıdır. Kazananlar tarihi anlatır, anıtlar diker, başarılarını kalıcılaştırır. Fakat kaybedenler, yanlış yapanlar, uyum sağlayamayanlar ve tesadüfen başka sonuçlara yol açanlar da bugünkü dünyayı şekillendirmiştir. Başarısızlıkları okumak insanı daha alçakgönüllü yapar; çünkü bugünkü düzenin kaçınılmaz olmadığını, başka türlü de olabileceğini gösterir.

Ben Gazur'un *50 Başarısızlıkla Dünya Tarihi* adlı kitabı, dünya tarihini alışılmış biçimde zaferler, fetihler ve kahramanlıklar üzerinden anlatmak yerine, insanlığın yaptığı hatalar, kaçırdığı fırsatlar, yanlış hesapları ve ağır bedeller ödeten kararları üzerinden anlatıyor.

Yazar daha kitabın girişinde "başarının her yerde övüldüğünü, ama tarihin gerçek akışını çoğu zaman başarısızlıkların belirlediğini" vurguluyor. İnsanlık sadece doğru kararlarla bugüne gelmedi; yanlış adımlar, kibir, bilgisizlik, ihmal ve bazen de küçücük görünen tesadüfler bugünkü dünyayı kurdu. Kitap bu yüzden, başarısızlığın da en az başarı kadar kurucu bir güç olduğunu savunuyor. Kitap üç bölümden oluşuyor.

Yazar, Birinci Bölümde Antik Dünya'nın 14 Başarısızlıkla Sonuçlanan Tarihi Olayını İnceliyor.

Bu bölüm insanlığın yakın akrabası olan türlerin hayatta kalmayı başaramamasının Homo sapiens'in var olmaya devam edebilmesini mümkün kıldığını anlatan hikaye ile başlıyor. Bugün yeryüzünde tek insan türü bizmişiz gibi düşünüyoruz; ama bir zamanlar Neandertaller ve bizlere benzeyen başka akrabalarımız da vardı.

Neandertaller zeki, yaratıcı ve dayanıklıydı; alet kullanıyor, topluluk halinde yaşıyor, yaralılarına bakıyordu. Neandertaller, yaklaşık otuz bin yıl öncesine kadar Avrupa'da varlıklarını sürdürüyorlardı. Buna rağmen onlar yok oldu, biz kaldık. Bunun arkasında iklim değişikliklerine uyum kabiliyeti, kaynakları kullanma becerisi ve rekabet gücü gibi sebeplerin olabileceği bilim insanları arasında tartışılıyor. Ama asıl ders şu: İnsanlığın bugünkü hâkimiyeti kaçınılmaz değildi. Hatta modern insan da bir dönem neredeyse tamamen yok oluyordu.

Yaklaşık yüz bin yıl önce atalarımız "İnsan Genetik Darboğazı" olarak tanımlanan bir süreçten geçti. Bu süreçte insan nüfusu çok ciddi biçimde azaldı ve bu yüzden genetik çeşitlilik daraldı. O dönemde sadece bin ikiyüz insan atası hayatta kaldı ve bugün yaşayan tüm insanlar bu bin ikiyüz kişinin soyundan gelmektedir. Yani bu kitabın ilk dersi, insanın kendini tarihin doğal galibi sanmaması gerektiğidir. Biz de çok kolay biçimde kaybedebilirdik.

Ardından Gazur, antik dünyanın en çarpıcı yok oluşlarından biri olan İndus Vadisi uygarlığını ele alıyor. Harappa ve benzeri kentler, dönemlerine göre inanılmaz ölçüde gelişmiş yerlerdi. Kanalizasyon sistemleri, su düzenlemeleri, düzenli kent planları ve ticaret ağlarıyla son derece ileri bir toplum görüntüsü veriyorlardı. Bugünden bakınca böyle bir uygarlığın uzun ömürlü olması beklenecek bir şey gibi duruyor. Ama tam tersine, bu şehirler zamanla kalabalıklaştı, yapı kalitesi düştü, altyapı bozuldu ve sonunda çöktü. Gazur bunu kuraklık, ticaret ağlarının zayıflaması, çevresel değişim ve ekonomik dengesizlikler gibi etkenlere bağlıyor. Buradaki temel fikir şu: Bir uygarlık ne kadar gelişmiş görünürse görünsün,

çevresel ve ekonomik temelleri sarsılırsa çökmeye başlayabilir. Dışarıdan bakıldığında çok sağlam duran sistemler, içeriden yavaş yavaş çürüyebilir. Bu da bugünün dünyasına çok tanıdık gelen bir derstir.

Eski Mısır örneğinde ise başarısızlık, yalnızca savaş ya da doğa değil, din dayatması biçiminde karşımıza çıkıyor. Akhenaten, MÖ 1352 civarında tahta çıktığında geleneksel çok tanrılı düzeni kırıp Aten adlı bir tanrıya tapınan tek tanrılı yeni bir inanç düzeni kurmak istiyor. Kendini bu düzenin merkezine yerleştiriyor, eski tanrıların etkisini siliyor, dini tek elde topluyor ve yeni bir merkez kuruyor. İlk bakışta bu, cesur bir reform gibi görünebilir. Ama Gazur bunun aynı zamanda büyük bir güç toplama hamlesi olduğuna işaret ediyor. Dini kurumların siyasi gücünü kırmak isteyen firavun, dini daha özgür hale getirmiyor; aksine herkesi kendisine bağımlı hale getiriyor. Sonuçta onun ölümünden kısa süre sonra sistem geri dönüyor, başkent terk ediliyor, tapınaklar dağıtılıyor ve Akhenaten neredeyse hafızadan siliniyor. Yani bazı devrimler, toplumun ruhunu taşımadığında sadece geçici bir sarsıntı olur. Değişim tepeden zorla geldiğinde, kalıcı olmaktan çok kısa süreli bir sapma olarak kalabilir.

Tunç Çağı çöküşü bölümü kitabın en sarsıcı yerlerinden biridir. Çünkü burada yazar tek bir kralın ya da tek bir savaşın yenilgisini değil, koskoca bir dünya düzeninin dağılmasını anlatıyor. Doğu Akdeniz’de ticaret ağları, saray ekonomileri, diplomatik bağlar ve yazılı bürokratik sistemler gelişmişti. Ama MÖ 1274 yılından itibaren kuraklık, kıtlık, göçler, istilalar ve merkezî yapıların kırılma eğilimi birleşince bütün sistem çözülmeye başladı. Saraylar yıkıldı, şehirler terk edildi, yazı unutuldu, nüfus azaldı. İnsanlar büyük siyasal merkezlerden küçük yerel topluluklara çekildi. Hitit İmparatorluğu tamamen yıkılmış; Yunan coğrafyası “Karanlık Çağ” olarak adlandırılan döneme girmiştir. Gazur burada büyük medeniyetlerin bazen bir darbeye değil, birbirini besleyen krizlerin birleşmesiyle çökebildiğini ima ediyor.

Antik çağın ilerleyen örneklerinde de aynı mantık devam eder. Pers kralı Kserkses’in MÖ beşinci yüzyılda Yunanistan’ı işgalindeki aşırı güven, devasa bir gücü bozguna sürükleyebilir; Büyük İskender’in açık bir varis bırakmaması, fetihle kurduğu düzeni ardıllar arasında kanlı bir kavgaya dönüştürebilir; Hannibal Roma’yı tamamen yıkma fırsatını kaçırmadan savaşın yönünü değiştirebilir; Julius Sezar sonrası karmaşada Mark Antony’nin canlı bırakılması yeni intikamlara kapı açabilir. Bu örneklerin her birinde Gazur, “büyük adamlar tarih yapar” fikrini biraz daha aşındırıyor. Çünkü büyük liderlerin bile en kritik kusuru çoğu zaman zafer sarhoşluğu, yanlış zamanlama ya da eksik öngörüdür. Bir noktadan sonra başarı, kişiyi daha çok hata yapmaya açık hale getirir: Güç, insanı daha dikkatli yapmaz; çoğu zaman körleştirir.

Yazar, çok bilinmeyen bir bilim adamıyla devam ediyor: İskenderiyeli Heron. Heron’u ünlü yapan ilk buhar makinesini icat etmiş olmasıdır: O, buhar gücüyle bir küreyi kendi etrafında döndürmeyi başardı. Fakat çağdaşları hatta kendisi de bu buluşun önemini kavrayamadı. İnsanlık bazen bir buluşun gerçek önemini fark etmez. Bilgi vardır, araç vardır, teknik imkan da vardır; ama bunları dönüştürecek ekonomik ve zihinsel çerçeve yoktur. Yani ilerleme sadece icatla gelmez. Toplumun bir keşfe ne gözle baktığı da belirleyicidir. Bazen gelecek, insanların elinin içindedir; ama kimse onun geleceğin anahtarı olduğunu anlamaz.

Roma'nın Hristiyanlığı bastıramaması, İmparator Julian'ın Pers seferinin kötü gitmesi ve Çinli hükümdarların ölümsüzlüğü ararken zehirlenmesi gibi örnekler, insanlığın denetim arzusunun ne kadar sık ters teptiğini gösterir. Bir inancı zorla susturmaya çalışmak onu daha da dirençli hale getirebilir. Siyasi prestij için girilen bir sefer imparatorun sonu olabilir. Ölümsüzlük isteyen hükümdarlar hayatlarını kısaltabilir. İnsanlar çoğu zaman en çok korktukları şeyi engellemeye çalışırken onu daha da hızlandırırlar. Baskı bazen inancı büyütür; güvenlik arayışı bazen felaketi çağırır; sonsuzluk isteği bazen ölümü hızlandırır.

Yazar, Kitabın İkinci Bölümünde Orta Çağ'ın 16 Başarısızlıkla Sonuçlanan Tarihi Olayını İnceliyor.

Orta Çağ'ın tarihi olaylarına geçildiğinde başarısızlıkların niteliği biraz değişir ama özü aynı kalır. Vikinglerin Kuzey Amerika'dan çekilmesi, İngiliz kralının oğlunu ve saray erkanını taşıyan beyaz bir geminin batmasının İngiltere'de iç savaşa yol açması, Erfurt'ta Almanya Kralı ile soyluların bulunduğu bir toplantı esnasında zeminin çökmesi sonucu birçok soylunun hela çukuruna düşerek ölmesi gibi ilk bakışta tuhaf görünen olaylar, tarihin bazen ne kadar kırılgan dengeler üzerinde yürüdüğünü gösterir. Büyük savaşlar kadar kazalar, lojistik aksaklıklar, küçük hatalar ve hatta komik görünen olaylar da tarihin akışını değiştirebilir. Bu kitaptaki önemli imalardan biri de insanlığın çoğu zaman saçma ve akıl dışı hatalar yapmasıdır.

Haçlı Seferleri ile ilgili bölümde de yine ideal ile gerçek arasındaki uçurum gösterilir. İlk Haçlı seferi 1099'da Kudüs'e ulaşmış; diğer seferlerin hiçbiri hedefine ulaşamamıştır. Kutsal amaçlarla yola çıkan kitleler açlık, organizasyonsuzluk, iç çekişme ve disiplinsizlik içinde hedefe ulaşmakta zorlanmıştır. Yüksek sloganlar kötü planlamayı telafi edemez. İnanç, coşku ve kutsallık iddiası bir ordunun karnını doyurmaz, yol bulmasını sağlamaz ve komuta sorunlarını çözmez. İnsanlar kendilerini tarihin en büyük görevi için yola çıkmış sayabilirler, ama fiziksel gerçeklik her zaman daha acımasızdır. Büyük dava, kötü hazırlıkla birleşince trajedi üretir.

Bir Harezmi valisi olan İnalçık'ın misafirperverlik göstermemesi ve Cengiz Han'ın elçisinin de bulunduğu Moğolların ticaret kervanına el koyması olayı kitabın en ders verici bölümlerinden biridir. Bir ticaret ve diplomasi meselesinin yanlış yönetilmesi, Cengiz Han'ın öfkesini üstüne çeker ve koca bir bölgeyi felakete sürükler. Burada bireysel bir yöneticinin kibri, koca bir imparatorluğun ölüm fermanına dönüşür. Tarihte birçok büyük felaket, ilk aşamada önlenebilir küçük bir saygısızlığın büyümesinden çıkmıştır. Hata bazen savaş meydanında değil, bir elçiye yanlış davranarak yapılır.

On üçüncü yüzyılın ikinci yarısında Kubilay Han yönetimindeki Moğolların Japonya seferleri de derslerle doludur. Moğolların bu seferlerde iki kez fırtınalara yenik düşmesi, insan planlarının doğa karşısındaki sınırlarını gösterir. Japonlar, düşmanı darmadağın eden bu rüzgarları ilahi rüzgar anlamına gelen kamikaze olarak anarlar. Ne kadar büyük bir ordu, ne kadar güçlü bir yönetim, ne kadar iddialı bir fetih arzusu olursa olsun, deniz, hava ve iklim her zaman son sözü söyleyebilir. Gazur burada tarihin sadece insanlar arası mücadele olmadığını hatırlatır. Doğa da aktif bir güçtür. İnsanlar haritalar çizer, sefer planları yapar, gemiler toplar; ama bir tayfun bütün denklemleri bozar. Bu, kitabın bir başka ana fikridir: Tarih

üzerinde tam denetime sahip olduğumuzu düşünmek yanlıştır. İnsan iradesi güçlüdür ama sınırsız değildir.

Mali İmparatoru (1240-1645) Mansa Musa'nın Mısır ekonomisini altınla sarsması, Çin'in 27 bin mürettebattan oluşan hazine filosunun keşiflerden geri çekilmesi ve Konstantinopolis'in Urban adlı top dökümcüsünü işe almaması gibi bölümlerde başarısızlık daha çok fırsatı kaçırma biçiminde görünür. Bazen felaket bir yanlış saldırı değildir; bir imkanı değerlendirmemektir. Çin, denizcilik gücünü sürdürse belki dünya tarihi bambaşka akacaktı. Konstantinopolis, etkili top teknolojisini zamanında kullanabilse belki Osmanlı kuşatmasına daha farklı direnebilirdi. Gazur'un burada dikkat çektiği şey şudur: Tarih sadece yapılanlardan değil, yapılmayanlardan da oluşur. Bazen bir kararın yıkıcı sonucu hemen görünmez; ama yıllar sonra koca bir uygarlığın kaderi olarak karşımıza çıkar.

Kristof Kolomb'un yerkürenin büyüklüğünü yanlış hesaplaması ise tarihin ironisini en iyi gösteren örneklerden biridir. Kolomb'un bu yanlış hesaplaması yepyeni bir kıtanın Avrupalı güçlerce sistemli biçimde sömürgeleştirilmesinin başlangıç noktalarından biri oldu. Bu bölümde Gazur başarısızlık ile sonuç arasındaki ilişkiyi ters yüz eder. Bir insanın matematiksel olarak yanılması, tarihsel olarak dev bir kırılmaya yol açabilir. Ama bunun bedeli çok ağırdır: Yeni Dünya'nın yerli halkları için hastalık, istila, zorla çalıştırma ve kültürel yıkım başlar. Avrupa'nın "keşif" anlatısı, başka halkların felaketi pahasına kurulmuştur. Bir tarafın zaferi, diğer tarafın yok oluşu olmuştur. Bazı hesaplara göre Avrupalıların Amerika yerlileri ile ilk temasından sonraki yüz yıl içinde kıta nüfusu yüzde doksan oranında azalmıştır.

30 Mayıs 1626'da Ming Hanedanı döneminde Pekin'de meydana gelen gizemli Wanggongchang patlaması yaşanan en büyük insani felaketlerden biridir. O dönemde şehirde konuşlu büyük askerî mühimmat depoları patlamış, geniş bir bölge yıkılmış ve yaklaşık 20 bin kişinin öldüğü aktarılmıştır. Başkentinde böylesine büyük bir facianın yaşanması felaketin sadece dış saldırılardan gelmediğini gösterir. Bazen devlet, tehlikeyi kendi kalbinin içine kurar. Patlama sadece insanları öldürmez; hanedan dengesini, mali yapıyı ve siyasi devamlılığı da bozar. Sonra zincirleme zayıflamalar gelir. Bir sistem içindeki kötü tasarım, dış düşmandan daha büyük zarar verebilir.

Yazar, Kitabın Son Bölümünde ise Modern Çağ'ın 20 Başarısızlıkla Sonuçlanan Tarihi Olayını Ele Alıyor.

Bu bölümde Gazur'un tonu daha da tanıdık hale gelir. Çünkü artık anlatılan hatalar sadece kralların ya da antik orduların değil, kapitalizmin, ulus devletlerin, imparatorlukların ve modern bilimin hatalarıdır.

Hollanda'daki lale çılgınlığı, insanların nadir bir çiçeğe gerçek değerinin çok ötesinde anlam ve para yüklemesini anlatır. Bu sadece komik bir spekülasyon değildir. Gazur burada modern finansal balonların mantığını erken bir örnek üzerinden gösterir. İnsanlar bir şeyin gerçekten değerli olmasından çok, başkasının ona daha yüksek fiyat vereceğine inanır. Arzu, piyasayı gerçeklikten koparır. Sonra balon patlar ve herkes "Nasıl bu kadar ileri

gidebildik?” sorusuyla şaşır kalır. Kitap böylece ekonomik akılsızlığın da tarihin büyük itici güçlerinden biri olduğunu gösterir.

1690’larda İskoçların bugünkü Panama’da Darien bölgesinde bir koloni ve ticaret merkezi kurma girişimleri ekonomi tarihinin en ilginç olaylarından biridir. Bu girişim İskoçya ekonomisini sarstı. O dönemde birçok İskoç yatırımcı servetini kaybetti. İskoç sermayesinin büyük kısmı bu projeye bağlanmıştı. Bu ekonomik yıkım, **1707 Birlik Yasaları** ile İngiltere ve İskoçya’nın birleşerek Büyük Britanya Krallığı kurulmasına yol açtı.

Napolyon’un Rusya seferi, kitabın en etkileyici örneklerinden biri olarak öne çıkar. Avrupa’nın en güçlü askeri dehası, neredeyse sınırsız görünen gücünün gün be gün doğa, mesafeler, lojistik ve insanın dayanma gücünün sınırlılığı karşısında eridiğine şahit olur. Rusya’nın içlerine ilerledikçe zafer değil tükeniş gelir. Geri çekilme, açlık, soğuk, hastalık ve bozulmuş ikmal hatları ordunun belini kırar. Gazur’un anlattığında bu sadece bir askeri hata değil, büyüklük sarhoşluğunun bedelidir. İnsan bazen çok şey başardığı için neleri başaramayacağını unutmaya başlar. Napolyon’un yenilgisi, dehanın da sınırı olduğunu ve haritalarda düz çizgi olarak görünen mesafelerin sahada ölümcül olabileceğini hatırlatır.

Darvin’in tıp fakültesini bırakması ve Alexander Graham Bell’in yanlış çeviriyle telefonu icat etmesi gibi olaylar ise kitabın karanlık tonunu zaman zaman umutla dengeler. Bazı başarısızlıklar doğrudan yıkım getirmeyebilir; insanı başka bir yola iter. Darwin kötü bir doktor adaydı ama bu başarısızlık, doğa tarihine yönelmesinin önünü açtı. Bell’in dilsel hata ve iletişim arayışı, büyük bir buluşa dönüştü. Burada Gazur başarısızlığı romantikleştirmeyebilir, ama onun her zaman tamamen yıkıcı olmadığını söyler. Bazen yanlış kapıdan giren insan, hayatının doğru odasına ulaşır. Bu, kitabın en insani derslerinden biridir.

Franz Ferdinand’ın şoförünün yanlış yola sapması ise kitabın belki de en meşhur “küçük hata, dev sonuç” örneğidir. Bir yanlış dönüş, zincirleme olaylarla Birinci Dünya Savaşı’nın fitilini ateşleyen suikastın gerçekleşmesini kolaylaştırır. Elbette savaşın tek sebebi bu değildir; Avrupa zaten gerilim içindedir. Ama Gazur’un anlatmak istediği şudur: Büyük tarihsel patlamalar bazen uzun bir birikimin sonunda, çok küçük bir anın içinde gerçekleşir. Koca imparatorluklar yıllar içinde yıkıma yürürken, son kıvılcım bazen sıradan bir insani hatadan gelir.

Çar II. Nikola’nın her şeyi bizzat yönetmeye kalkıp her şeyi kaybetmesi ve Stalin’in Sovyet kolektifleştirme çabaları milyonlarca insanı öldürmesi bölümleri, modern siyasetin ideolojik körlüklerini açığa çıkarır. Çar’ın kişisel yetersizliği, siyasi inatçılığı ve gerçeklikten kopukluğu imparatorluğu uçuruma iter. Sovyet kolektivizasyonu ise “teoride doğru” sayılan bir devlet projesinin sahada açlık, baskı ve kitlesel ölüm üretmesine örnektir. Gazur burada özellikle tehlikeli bir noktaya işaret eder: Devletler ideolojiye aşık olduklarında insan hayatını rakama çevirmeye başlarlar. Kötülük bazen nefretle değil, planlama diliyle gelir. Bir politika “verimlilik” diye sunulurken milyonlar için kıyamet olabilir.

Japonya’nın Pearl Harbor’a saldırması ve böylece kazanamayacağı bir savaşı üstüne çekmesi, Hitler’in harika silahlara kaynak harcaması, Thomas Midgley Jr.’ın parlak zekâsıyla benzine kurşun ve çevreye zarar veren kimyasallar kazandırması, modern dehanın da felaket üretebileceğini gösterir. Özellikle Midgley örneği çok çarpıcıdır; çünkü burada kötü

niyetli bir canavar değil, son derece yaratıcı bir mühendis vardır. Ama ortaya çıkan sonuçlar milyonlarca insan ve doğa için zararlıdır. Gazur'un mesajı açık: Zekâ ile bilgelik aynı şey değildir. Bir şeyi yapabiliyor olmak, onu yapmanın iyi olduğu anlamına gelmez. Modern çağın birçok felaketi aptallıktan değil, sonuç düşünmeyen parlaklıktan doğmuştur.

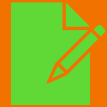
Kitabın en çarpıcı geç dönem örneklerinden biri Stanislav Petrov'dur. Soğuk Savaş'ın nükleer paranoyasında sistem, ona Amerikan saldırısı başladığını düşündüren işaretler verir. Protokolü körü körüne izlese karşı saldırı zinciri başlayabilir. Ama o, veriyi sorgular, içgüdüsunü dinler ve bunun bir hata olabileceğini düşünür. Kurallara harfiyen uymadığı için dünya belki de nükleer savaştan kurtulur. Bu, kitabın bütün mantığını özetleyen müthiş bir örnektir. Başarısızlık bazen kurala tam uymamak olabilir; ama insanlık için kurtarıcı olan da bu olabilir. Bazen iyi vatandaşlık değil, iyi muhakeme dünyayı korur. Nükleer savaşın korkunç etkilerini anlatan bölümle birlikte düşünüldüğünde, bu olay kitabın en ürpertici derslerinden birini verir: Uygarlık bazen bir kişinin soğukkanlılığına bakar.

Berlin Duvarı'nın iletişim hatasıyla yıkılması ise kitabın finaline çok uygun bir örnektir. On yıllar boyunca korku, baskı ve sembolik bölünme yaratan bir yapı, büyük bir savaşla değil, yanlış ya da eksik ifade edilmiş bir açıklamanın tetiklediği halk hareketiyle çözülür. Yani tarihin son büyük dönüşlerinden biri bile kusursuz planların değil, iletişim kazasının içinden çıkar. Gazur burada neredeyse bütün kitabın özünü bir kez daha gösterir: Dünya düzenleri bazen görkemli stratejilerle değil, dağınık, kusurlu, insani olaylarla değişir.

Kitap boyunca tekrar tekrar gördüğümüz birkaç ana ders var. Birincisi, kibir neredeyse her çağın ortak zehridir. Güçlenen insanlar ve devletler, kendilerini gerçeklikten büyük görmeye başlar. İkincisi, karmaşık sistemler çok etkileyici görünür ama kırılığandır; ticaret ağları, saray düzenleri, imparatorluk lojistiği, finans piyasaları, nükleer alarm sistemleri zincirleme hata üretmeye açıktır. Üçüncüsü, doğa her zaman denklemin içindedir; kuraklık, fırtına, hastalık ve çevresel değişim insan planlarını altüst eder. Dördüncüsü, küçük görünen hatalar çok büyük sonuçlara yol açabilir; yanlış dönüş, yanlış karar, kayıp belge, dikkatsiz deney, yanlış yorum bazen yüzyılları etkiler. Beşincisi, bütün başarısızlıklar boşuna değildir; bazıları yeni bilgi, yeni yön ve yeni dünya düzenleri doğurur.

Bu yüzden *50 Başarısızlıkla Dünya Tarihi* sadece tarih kitabı değil, insan doğası üzerine de bir kitaptır. Bize "insan hep hata yapar" demekle kalmaz; "insanlığın hikâyesi biraz da bu hataların hikâyesidir" der.

50 Başarısızlıkla Dünya Tarihi - Temel Çıkarımlar

1. Tarih başarılılardan çok başarısızlık barındırır.

Kitap, başarısızlığı olayların yönünü değiştiren ana güçlerden biri olarak ele alır. Neandertallerin yok oluşu, İndus şehirlerinin çözülüşü, Akhenaten'in reformunun silinmesi, Napolyon'un Rusya seferi ve Berlin Duvarı'nın iletişim hatasıyla açılması çok farklı örneklerdir; fakat hepsi tarihin yalnızca başarılarla açıklanamayacağını gösterir. İnsanlığın bugünkü biçimi, gerçekleşen başarılar kadar gerçekleşmeyen ihtimallerin de sonucudur.

2. Küçük hatalar, büyük sistem gerilimleriyle birleşince dev sonuçlar doğurabilir.

Franz Ferdinand'ın şoförünün yanlış dönüşü tek başına Birinci Dünya Savaşı'nı "yaratmadı"; ama zaten gergin olan ittifak sisteminin, milliyetçiliğin ve imparatorluk rekabetinin içinde bir kıvılcım işlevi gördü. Berlin Duvarı'nın açılışında da tek neden Schabowski'nin açıklaması değildir; fakat yanlış iletişim, birikmiş toplumsal basıncı serbest bıraktı. Önemsiz gibi görünen olayları küçümsememek gerekir, çünkü onlar bazen büyük yapıların kırılma noktalarına denk gelir.

3. Karmaşık sistemler büyük güç üretir; fakat aynı karmaşıklık, sistemleri beklenmedik kırılmalara da açık hâle getirir.

İndus Vadisi şehirleri gelişmiş altyapıya sahipti; Tunç Çağı uygarlıkları ticaret, diplomasi ve saray ekonomileriyle büyük ağlar kurmuştu. Buna rağmen iklim, ticaret, göç, kıtlık ve siyasi karışıklık gibi etkenler bu düzenleri çöktürdü. Modern dünyada da küresel tedarik zincirleri, finansal sistemler ve devlet yapıları benzer biçimde birbirine bağlıdır. Uygarlıklar en güçlü göründükleri anda bile kırılabilir.

4. Kibir, başarısızlığın en tekrar eden kaynaklarından biridir.

Kserkses'in Yunanistan seferi, Napolyon'un Rusya'ya girişi, Japonya'nın Pearl Harbor saldırısı ve Hitler'in kaynakları "mucize silahlara" harcaması aşırı özgüven örnekleridir. Daha önce kazanmış olmak, gelecekte de kazanılacağı anlamına gelmez. Liderler kendi güçlerini abartıp karşı tarafın kapasitesini, coğrafyayı, iklimi, lojistiği veya halk direncini küçümsediğinde başarısızlık büyür.

5. Toplumsal reformlar ihtiyaçtan doğar ve meşruiyet gerektirir.

Katolik Kilisesi'nin reform taleplerine zamanında cevap vermemesi, Protestan Reformu'nun önünü açan temel gerilimlerden biridir. Akhenaten örneğinde ise reform tepeden ve zorlayıcı biçimde gelir, toplumsal ve kurumsal karşılık bulmaz. Bu iki örnek birlikte şunu gösterir: Kurumlar ne değişime tamamen kapalı kalmalı ne de değişimi yalnızca güç yoluyla dayatmalıdır. Kalıcı dönüşüm için meşruiyet, zamanlama ve toplumsal kabul gerekir.

6. Başarısızlık bazen yıkıcı değil, yaratıcıdır.

Darwin'in tıp fakültesinden ayrılması, Bell'in yanlış anlaması, Fleming'in laboratuvar dikkatsizliği gibi örnekler başarısızlığın beklenmedik sonuçlar doğurabileceğini gösterir. Ancak burada önemli olan, hatanın kendisi değil, hatayı okuyabilme yeteneğidir. Birçok insan hata yapar; az sayıda insan hatanın içindeki fırsatı fark eder. Bilim tarihinde ilerleme bazen kusursuz planlardan değil, yanlış giden şeylere merakla bakmaktan doğar.

7. Teknolojik veya bilimsel zekâ, ahlaki öngörü olmadan tehlikeli olabilir.

Thomas Midgley Jr. gibi örnekler, buluşların yalnızca kısa vadeli faydalarına bakmanın uzun vadeli çevresel zararları gizleyebileceğini gösterir. Modern çağda teknoloji çok hızlı ilerlerken, etik değerlendirme ve çevresel sonuçları hesaba katmak daha da önemlidir. Kitabın bu çizgisi bugünün yapay zekâ, biyoteknoloji, iklim mühendisliği ve enerji politikaları tartışmaları için de anlamlıdır.

8. Doğa ve iklim, insanlık tarihinin aktif belirleyicisidir.

İndus Vadisi'nin kuraklıkla zayıflaması, Tunç Çağı çöküşünde iklim baskılarının rolü, tarım sistemlerinin kırılmalığı ve göç hareketleri kitabın çevresel boyutunu güçlendirir. İnsanlar kendilerini tarih yapan tek özne gibi görse de su, hava, hastalık, kuraklık, ürün verimi ve coğrafya tarihsel kararları sürekli sınırlar. Bu çıkarım özellikle iklim krizi çağında çok önemlidir.

9. Başarısızlık bazen kurala uymamakla önlenir.

Stanislav Petrov örneği, mekanik talimatların her zaman doğru olmadığını gösterir. Sistem uyarı verdiğinde onu sorgulamak, dünyayı nükleer felaketten korumuş olabilir. Bu, sorumsuzca kural tanımazlık anlamına gelmez; daha çok insan yargısının, bağlam okumanın ve eleştirel düşünmenin önemini gösterir. Bazı anlarda en büyük başarı, beklenen otomatik tepkiyi vermemektir.